

УДК 316.77

DOI <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-11-368-385>

**MASS COMMUNICATIONS: PROBLEMS OF THE
INTERDISCIPLINARY APPROACH IN HIGHER
EDUCATION**

**МАСОВІ КОМУНІКАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ
МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ У ВИЩІЙ
ОСВІТІ**

**МАССОВЫЕ КОММУНИКАЦИИ: ПРОБЛЕМЫ
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА В ВЫСШЕМ
ОБРАЗОВАНИИ**

Галина Січкаренко,

*доктор історичних наук,
доцент, професор кафедри
документознавства та
інформаційної діяльності
gsich54@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3292-4681> Державний
Університет Телекомунікацій,
вул. Солом'янська, 7, м. Київ,
Україна, 03110*

Halyna Sichkarenko,

*Doctor of Historical Sciences,
Associate professor, Professor of
Department of scientific
discipline of documentation and
information activity
gsich54@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3292-4681> State University of
Telecommunications, 7,
Solomenska st., Kyiv, Ukraine,
03110*

ABSTRACT

Based on the analysis of the latest research, the article reveals issues related to the problems and threats of the development of digital technologies in mass communications. Proposed an interdisciplinary approach to the analysis of the mass communication phenomenon and these following tasks are solved: the concept of «mass communication» is clarified, based on the

concept of Denis McQuail; new challenges and threats of the mass communications impact on citizens and society; shows the need to reconcile new realities in the development of mass communications and curricula for the courses of the relevant disciplines in higher education. The research methodology is based on strategies of analysis and synthesis using comparative, historical and critical methods. It is shown that in Ukraine the concept of «mass communication» is used by scientists mainly in the singular. However, modern processes associated with digitalization and interactivity of communication have led to the plural interpretation of mass communications. An analysis of current scientific research, especially publications in the media, indicates an increase of threats and negative impacts of mass communications on citizens, public consciousness and society as a whole (elections, protest movements, use of personal data, manipulation, etc.). Mass communication has a global nature, is rapidly developing and affects all spheres of society, causing profound changes in social relations and personal. This requires constant comprehensive analysis and monitoring, which is determines the permanent correction of curricula for the preparation of future specialists, in particular, of information technologies. Programs, in our opinion, require a fast change in emphasis, highlighting threatening trends and the formation of students ability to critically assess the transformations of mass communications and contribute to social development towards achieving general harmony.

Keywords: communication, mass communication, social communication, theory of mass communication, digitalization, digital communication, information society.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, яке зазвичай науковцями визначається як інформаційне, характеризується широким розвитком масових комунікацій. Просування будь якої країни на міжнародній арені, її рівень розвитку сьогодні визначається, перш за все, ступенем розвитку масових комунікацій. Останні присутні в тій чи іншій

мірі у всіх сферах та інститутах суспільства, у повсякденному та професійному житті кожної людини. В подальшому вплив масових комунікацій буде лише збільшуватись.

Аналізу цього явища присвячуються дослідження у багатьох наукових напрямках, як технічних, так і соціогуманітарних. Кожний науковець розглядає масові комунікації під власним кутом зору, виходячи зі своїх цілей, методології та методичного інструментарію. Масові комунікації можна віднести до міждисциплінарних досліджень.

В Україні широко та активно почали готувати фахівців з інформаційної діяльності, інформаційних технологій тощо в межах спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Тут масові комунікації стали об'єктом вивчення в різних навчальних дисциплінах, які викладаються для освітніх рівнів: бакалавр і магістр. Переліки навчальних дисципліни в кожному закладі вищої освіти відрізняються. До навчальних курсів, де провідне місце займає феномен «масові комунікації», відносяться: «Теорії масової комунікації», «Масові комунікації», «Психологія масових комунікацій», «Соціологія масових комунікацій», «Медіакомунікації», «Масова комунікація та інформація», «Теорія та історія соціальних комунікацій», «Соціальні комунікації», «Інформаційний маркетинг та масові комунікації» тощо. Масові комунікації широко викладаються в західних університетах, де готуються бакалаври і магістри з масових комунікацій (Master's degree in mass communication, 2021).

Ми погоджуємось в дослідниками, що масові комунікації/медіа щодо культури, економіки, ідеології, особистості чи групи, політики, суспільства, інформаційних, комунікаційних технологій і медіатехнологій можуть виступати як автономною дисципліною, так і як міждисциплінарним полем досліджень, складовою частиною різноманітних дискурсів з окремими поглядами на дискусії, цінності, теорії, значення та відношення з іншими дисциплінами (Квіт, 2018: 17-18; Компанцева, 2016).

Авторка статті проаналізувала навчальні програми низки українських університетів з спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і виявила пробіли, пов'язані з браком висвітлення сучасних проблем і загроз в розвитку інформаційних технологій, що застосовуються в масових комунікаціях. Вважаємо нагальною потребу гнучкіше реагувати на швидкі зміни в трансформації масових комунікацій в світі та проводити їх оперативний всебічному науково-освітній аналіз.

Отже, основною проблемою, з нашого погляду, залишається наближення теоретичної моделі масової комунікації, яка досить широко висвітлюється в наявній науковій, навчально-методичній літературі, до реальної соціальної практики, нових викликів і проблем у трансформації масових комунікацій, зокрема, під впливом штучного інтелекту.

Актуальність статті виявляється в спробі показати ці розбіжності та сприяти більшому наближенню навчальних університетських програм до реальних поточних і майбутніх процесів в сфері масових комунікацій для поліпшення підготовки фахівців з інформативної діяльності, до практичній роботі в цій сфері, набуття вмінь і навичок для аналізу масовокомунікаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з масовою комунікацією та її впливом на суспільні процеси, життєдіяльність громадян, освітні процеси, розглядаються багатьма представниками вітчизняної та зарубіжної науки. Достатньо широко вони представлені в соціологічній, філософській, психологічній, культурологічній літературі, а також в дослідженнях фахівців з соціальних комунікацій. Особливо значення, з нашої точки зору, має фундаментальна праця всесвітньо відомого історика і соціолога Дениса Мак-Квейла (1935–2017) «Теорія масової комунікації» (Мак-Квейл, 2010), яка витримала шість перевидань і залишається ключовою роботою в сфері теорії та практики масової комунікації, хоча навколо неї ще тривають доволі

гострі дискусії. Проблеми масових комунікацій активно розробляються українськими (Іванов, 2010; Квіт, 2018; Мітчук, 2015; Різун, 2008; Почепцов, 2001) та закордонними (Г. Лассвелл, Ю. Хабермас, В. Шрам тощо) вченими.

У світових засобах масової комунікації, як традиційних, так і новітніх, останнім часом швидко зростає увага до негативного впливу масової комунікації, особливо через інтернет технології, цифровізацію (Мухина, 2019; Почепцов, 2021; Щоткіна, 2021; Covid, 2021; Fleming, 2021). З'явився новий термін «цифрові комунікації». З нашої точки зору, ці тіньові сторони та виклики масової комунікації ще не знайшли адекватного відображення у відповідних навчальних програмах вищих закладів освіти.

Мета даної статті – розглянути головні виклики і загрози в сфері масових комунікацій в сучасному інформаційному суспільстві.

Методологія дослідження ґрунтується на стратегіях аналізу і синтезу з використанням порівняльного та критичного методів.

Завданнями є: уточнення поняття «масові комунікації» із застосуванням концепції Деніса Мак-Квейла; розгляд нових викликів і загроз впливу масових комунікацій на громадян і суспільство; показ необхідності узгодження нових реалій в розвитку масових комунікацій та початкових програм з курсів відповідних дисциплін в вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масова комунікація має глобальну природу і торкається всіх сфер суспільства, спричиняючи глибинні зміни в суспільних відношеннях, самої людини. Масова комунікація є не лише соціальним явищем і інститутом, але й процесом, тому потребує постійного всебічного аналізу, моніторингу, що має, з свого боку, обумовлювати перманентну корекцію навчальних програм для підготовки майбутніх фахівців, зокрема, з інформаційної діяльності. Останні, з нашого погляду, вимагають оперативної зміни акцентів, виділення загрозливих

тенденцій і формування вміння у студентів критично оцінювати її трансформації та сприяти суспільному розвитку в напрямку досягнення суспільної злагоди і гармонії.

У світовій і вітчизняній науці тривають дискусії щодо розуміння поняття «масова комунікація». Єдиного загальноприйнятого визначення немає. Натомість існує понад тисячі визначень поняття «комунікація» та понад ста визначень категорії «масова комунікація». Також присутні різні підходи щодо розуміння використання вказаного терміну в однині або множині. Це можна, з одного боку, пояснити тим, що масові комунікації мають все більше значення в розвитку сучасного суспільства й представники багатьох наукових напрямків і шкіл намагаються дослідити цей феномен. З іншого боку, це не лише соціальне явище, але і складний процес, який до кінця ще не проявився і достатньо повного розуміння його у дослідників немає.

Термін «масова комунікація» в науковий обіг увів провідний американський соціальний психолог Ч. Кулі у 1909 р. Аналіз різних тлумачень цього терміну докладно наводиться в підручниках (Іванов, 2010; Квіт, 2018; Косюк, 2012; Почепцов, 2001; Різун, 2008). О. Костюк слушно зазначає, що масова комунікація – це вид/різновид глобального/родового вияву – соціальної комунікації. І акцент навчального курсу з масових комунікацій – виключно соціальний аспект комунікації (у модифікації її масового вияву) (Костюк, 2012: 12-13).

В літературі, зокрема навчально-методичній, можна зустріти ототожнення таких понять як «масова комунікація» та засоби масової комунікації (ЗМК). Між тим важливо, щоб студенти вміли розрізняти названі поняття масової комунікації та ЗМК. Під масовою комунікацією розуміється система, що включає в себе середовище, в просторі якої формуються, поширюються і функціонують повідомлення, і процес поширення інформації за допомогою технічних засобів, тоді як засоби масової комунікації – це, перш за все, масмедіа, що забезпечує поширення інформації. Дослідження ЗМК є лише частиною процесу вивчення масових комунікацій.

Вдала спроба розкрити означене питання представлена в роботах В. Ф. Іванова, де масова комунікація розглядається як фундаментальний стан сучасного суспільства, в якому складна, функціонально диференційована соціальна структура втілена у символічних формах і образах, які здатна сприймати і розуміти корпоративна, масова й індивідуальна свідомість. Це знаходить вираження на когнітивному рівні через поширення соціально значущої інформації серед аудиторій, які охоплюють більшу частину населення, та інтерактивному рівні через зрощення інформації із системою цінностей і норм різних груп і категорій індивідів, регуляції їхніх контактів із середовищем. Некоректним, вважає В. Ф. Іванов, є ототожнення масової комунікації з масовою інформацією, оскільки перша орієнтована на діалог, полілог та взаємодію, тоді як остання направлена на зміну установок, атитюдів та трансляцію зразків поведінки (Іванов, 2013).

Отже, під масовими комунікаціями розуміється складний і суперечливий процес представлення і взаємодії через ЗМК поглядів та інтересів різних соціальних груп суспільства, національних і транснаціональних груп впливу. Виходячи з цього, згадане поняття використовується у множині, бо йдеться про різноманітні соціальні комунікації. Масові комунікації підкоряються власним закономірностям розвитку. Мак-Квейл називає масову комунікацію концептом, теоретичною парадигмою і системою, що спирається на велику кількість медіаканалів. У такому розумінні цей термін вживається в однині.

Денис Мак-Квейл пише про складності визначення масових комунікацій як предмета дослідження, адже розвиток технології розмив кордони між публічною і приватною, масовою і міжособистою комунікацією. Традиційно, масова комунікація - це мережа, що з'єднує велику кількість одержувачів інформації з одним джерелом, проте сучасні медійні технології породжують інтерактивні зв'язки нових типів. У сучасному суспільстві, як правило, існує одна велика

громадська мережа, що реалізується за допомогою ЗМК, яка впливає на всіх громадян, незалежно від їх соціального рівня. Глобалізація суспільного життя, продовжує Мак-Квейл, розповсюдження інтернету призвело до появи нових «гібридних» (одночасно соціальних масових і приватних) засобів комунікації, що підтримує комунікацію будь якого рівня і напрямку (горизонтальні, вертикальні, в режимі реального часу, незалежно від місця знаходження тощо) (Мак-Квейл, 2010).

Револуція в комунікаціях в значній мірі змінила «баланс сил» між ЗМК та їх аудиторією, якщо комунікація в традиційних засобах односпрямована, то відмінною рисою нових засобів є їх інтерактивність, таким чином, масові комунікації стали менш масовими, менш централізованими. В даний час стає набагато складніше класифікувати засоби комунікації, через появу нових форм поширення і широкого застосування цифрових технологій. Важливо звернути увагу на тенденцію глобалізації та появи великих національних і міжнародних корпорацій, що призводить до зникнення відмінностей між окремими медійними організаціями і тим продуктом, який вони виробляють. (Мак-Квейл, 2010). Таким чином, масові транснаціональні корпорації через глобальні засоби масової комунікації отримали колосальну можливість контролювати та направляти великі маси населення в світовому масштабі, що чітко було продемонстровано під час ситуації з Covid-19.

У навчальних університетських програмах з масової комунікації розгорнуто представлений блок щодо історії, теорії, досягнень і можливостей масових комунікацій, від них та інформаційних, цифрових технологій очікується прорив суспільства до більш високої якості життя та економіки. Дійсно, цифровізація вважається головним інструментом для досягнення стратегічної цілі України — збільшення ВВП у 8 разів, до 1 трлн дол. у 2030Е, та забезпечення добробуту, комфорту та якості життя українців на рівні, вищому за

середній показник у Європі. Це за реалізації форсованого сценарію розвитку цифрової економіки в Україні (Національна стратегія- 2030, 2020). Зате зовсім недостатньо представлений тіньовий бік розвитку масових комунікацій, проблеми та загрози, які привносяться до життя населення. Це не дає об'єктивної, всебічної картини функціонування та розвитку масових комунікацій.

Наприклад, дистанційне онлайн навчання в школах і університетах, якому співали стільки дифірамбів, не дало очікуваних позитивних результатів. Цей спосіб комунікації, краще може доповнювати оф-лайн навчання з живими викладачами, носіями знання, але не замінювати його. Так, показові результати були надані дослідженням, проведенням McKinsey & Company під егідою Всесвітнього економічного форуму. За результатами опитування 2500 вчителів у 8 країнах світу (Австралія, Німеччина, Канада, Китай, Великобританія, Франція, США, Японія) у жовтні 2020 р., діти значно краще навчаються в класі, ніж під час дистанційного навчання вдома. Дистанційне навчання набрало менше 5 балів з 10 (Fleming, 2021). Institute for Fiscal Studies (IFS) в Лондоні закликає повторити навчальний рік для 9 млн. дітей, або використовувати широкомасштабне навчання на літніх канікулах, ввести додаткові години, щоб компенсувати втрачений час під час пандемії (Covid, 2021). Подібні програми обговорювалися і в інших країнах. Це показало, що втрати в сфері освіти під час дистанційної онлайн комунікації є значними і глобальними.

Масова комунікація через інтернет-платформи несе великі загрози населенню та окремим країнам. Ми даємо максимальний доступ до особистих даних про себе та своїх близьких, накачуємо Інтернет своїми зображеннями, звуками й текстами, розширюючи можливості для тренування штучного інтелекту. При цьому, витісняється зі своєї повсякденної практики все «складне» — те, що погано піддається обробці

алгоритмами. Спрощення текстів, їх скорочення, зменшення питомої ваги слів, порівняно з іншими способами передачі інформації, повністю в інтересах штучного інтелекту. Спрощення, яке стимулює цивілізація алгоритмів, має безліч побічних ефектів. Перший із них — деформація та ослаблення соціальних зав'язків. Другий — здатність осмислювати та описувати реальність (Щоткіна, 2020).

Інша загроза, добре описана ще в класичних соціальних теоріях, пов'язана з ефектами масової комунікації. В нових соціальних умовах Мак-Квейл у розділі 4 своєї праці розглядає основні теорії взаємодії ЗМК і суспільства та їх наслідки. Доводиться, що теорія масового суспільства акцентує увагу на взаємозалежності інститутів влади та інтеграції ЗМК в структури влади. Знов підкреслюється, що масова комунікація слугує інтересам політичних і економічних лідерів. Від ЗМК не можна очікувати критичного або альтернативного погляду на світ, вони лише допомагають залежної від них аудиторії змиритися зі своєю долею, пропонують свого роду сурогат реальності та є потужним засобом маніпуляції. Проблема в тому, що Інтернет також надає доступ до нових форм контролю над населенням з боку конгломерату ЗМК. З розвитком інформаційного суспільства та цифрової комунікації спостерігається потужна тенденція до концентрації медіавласності в руках капіталістичних підприємств (Мак-Квейл, 2010). Справа в тому, що маніпулювання існувала і раніше, проте нові технології масових комунікацій це значно спростили.

Сьогодні, з нашого погляду, поглиблюється розуміння класичного політологічного підходу, за яким первинним продуктом ЗМІ є, насправді, аудиторія. Адже сьогодні, як ніколи інтернет, комерційні ЗМІ продають своїм клієнтам потенційних споживачів. Саме політекономічний підхід використовується зараз для дослідження Інтернет-комунікацій. П'ять найбільших інформаційно-технологічних компаній світу,

які несказанно збагатілись під час пандемії («Гугл», «Амазон», «Фейсбук», «Еппл», «Майкрософт») активно лобіюють свої інтереси і нові цифрові технології все більше стають платформою для настройки соціальних процесів і впливу на світову аудиторію в потрібному для них напрямку.

Ще однією загрозою суспільству з боку сучасних технологій масових комунікацій є мікротаргетінг - маркетингова стратегія, яка використовує персональні дані користувачів інтернету для виявлення їх інтересів, з метою впливу на їхнє ставлення і поведінку особливо під час масових виступів або виборів. Мікротаргетінг використовує математичні моделі для отримання конкретної інформації про громадян, щоб передбачити наскільки ймовірно, що людина буде голосувати, які її політичні погляди, цінності та найбільш важливі проблеми. Часто такі аналізи призводять до несподіваних результатів під час загальнонаціональних виборів, як в Україні чи США, де за допомогою таких технологій проходять вибори починаючи з других виборів Б. Обами.

Отже, людина втрачає все більше й більше приватного на користь публічного. «Нетфлікс» знає, які фільми ми дивимось і чому. Гугл керує вашим пошуком, виставляючи одні результати на перші місця, а інші — відсуваючи подалі тощо. Як зазначає Г. Г. Почепцов, ми все більше й більше рухаємося по створюваному для нас інформаційному тунелю. Різні технології ведуть до того, що час свободи залишається далеко позаду (Почепцов, 2021). Люди все більше перетворюються в товар на біржі цифрових послуг (Мухина, 2019).

Стеження за людиною, збереження та використання з будь якою метою будь яку особисту інформацію, що залишається так званим інформаційним слідом у смартфонах, соціальних мережах, супермаркетах, на інтернет сайтах тощо вже зараз приймає загрозливі для людини форми. Так, з початку поточного року в Китаї на державному рівні узаконена система

соціального рейтингу, яка відстежує кожний крок кожного громадянина та нараховує або знімає відповідні бали. Перелік санкцій, під які підпадають особи з низьким рейтингом включає: заборону на роботу в держустановах; відмову в соцзабезпеченні; особливо ретельний огляд на митниці; відмову в авіаквитках, спальному місці в нічних поїздах, в місцях в люксових готелях та ресторанах, заборону на мандрівки, навчання дітей в дорогих приватних школах та ін. Знижується рейтинг не лише за спілкування з дисидентами, невикплату кредитів або критику режиму в соціальних мережах, але і, наприклад, за кількість порцій алкоголю в тиждень...

Висновки. В Україні поняття «масова комунікація» вживається науковцями переважно в однині. Проте, сучасні процеси, пов'язані з цифровізацією та інтерактивністю комунікації, зумовили множинне тлумачення масових комунікацій.

Аналіз актуальних розвідок, особливо публікацій в масмедіа, засвідчує наростання загроз, негативних впливів масових комунікацій на громадян, масову свідомість і суспільство в цілому (втручання у виборчі перегони, стимуляція масових виступів, використання та продаж особистих даних, маніпулювання тощо).

Масова комунікація як соціальне явище і соціальний інститут має міждисциплінарний характер і знаходиться в полі зору багатьох наук, де під своїм кутом зору, виходячи з власного інструментарію, досліджується це явище. Представникам галузі вищої освіти, що готує студентів зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», куди відносяться соціальні комунікації, належить постійно акумулювати досягнення представників багатьох наук, застосовуючи їх для своїх завдань. Важливою метою, з нашого погляду, є виділення загрозливих тенденцій і формування у студентів вміння критично оцінювати трансформації масових комунікацій та сприяти суспільному розвитку в напрямку суспільної злагоди і прогресу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник / за наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2010. 258 с.
2. Іванов В. Ф. Массовая коммуникация: монография. Киев: Академия Украинской прессы, Центр Свободной Прессы. 2013. 902 с.
3. Квіт С. Масові комунікації. Друге видання, виправлене і доповнене. Київ: «Києво-Могилянська академія», 2018. 352 с.
4. Компанцева Л. Масові комунікації в міждисциплінарній парадигмі: державна безпека, соціальні комунікації, психолінгвістика. *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2016. Вип. 20 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2016_20%282%29__8 (дата звернення: 20.03.2021).
5. Косюк О. Теорія масової комунікації : навч. посіб. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. 384 с.
6. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / пер. з англ. Львів: Літопис, 2010. 538 с.
7. Мітчук О. А. Феномен ліберального контенту в соціальних комунікаціях : автореф. дис... доктора наук із соціальних комунікацій : 27.00.01 / О. А. Мітчук; Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2015.
8. Мухина И.К. Человечество погружают в цифровую матрицу. *Завтра*. 11.11.2019. <https://zavtra.ru/blogs/muhina> (дата звернення: 20.03.2021).
9. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/#rec246061582> (дата звернення: 20.03.2021).
10. Почепцов Г. Лабіринти свідомості. *Дзеркало тижня*. 4 лютого 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/tech/labirinti-svidomosti.html> (дата звернення: 20.03.2021).
11. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Рефл-Бук Ваклер, 2001. 419 с.

12. Пізун В. В. Теорія масової комунікації: підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація». Київ: «Просвіта», 2008. 260 с. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Teoriya_mas_com.pdf (дата звернення: 20.03.2021)

13. Щоткіна К. Як ми спрощуємо себе і світ, щоб сподобатися машині. *Дзеркало тижня*. 6 вересня 2020. URL: <https://zn.ua/ukr/tech/pishit-kontent.html> (дата звернення 10 квітня 2021).

14. Covid could cost children £350bn in earnings due to lost learning, says IFS. *The Guardian*. 01.02.2021. URL: <https://www.theguardian.com/education/2021/feb/01/covid-could-cost-children-350bn-in-earnings-through-lost-learning-says-ifs> (дата звернення: 10.04.2021).

15. Master's degree in mass communication. Educations.com. URL: <https://www.educations.com/search/masters-degree-mass-communication/a63-c4796> (дата звернення: 10.04.2021).

16. Fleming S. Kids learn better in class than when studying from home, finds teacher survey. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2021/03/classroom-teaching-better-than-remote-learning-education/> (дата звернення: 10.04.2021).

REFERENCES

1. Ivanov, V. (2010). Osnovni teoriiy masovoyi komunikatsiyi i zhurnalistyky: Navchal'nyy posibnyk [Basic theories of mass communication and journalism] / za nauk. red. V. V. Rizuna. Kyiv: Tsentr Vil'noyi Presy [in Ukrainian].

2. Yvanov, V. F. (2013). Massovaya kommunykatsyya [Mass communication]: monohrafiya. Kyev: Akademyya Ukraynskoj pressy, Tsentr Svobodnoy Pressy [in Ukrainian].

3. Kvit, S. (2018). Masovi komunikatsiyi [Mass communications]. Druhe vydannya, vypravlene i dopovnene. Kyiv: «Kyyevo-Mohylyans'ka akademiya» [in Ukrainian].

4. Kompantseva, L. (2016). Masovi komunikatsiyi v mizhdystsyplinarniy paradyhmi: derzhavna bezpeka, sotsial'ni komunikatsiyi, psykholinhvistyka. Psykholinhvistyka.

Psykholynhvystyka. Psycholinguistics [Mass communications in the interdisciplinary paradigm: state security, social communications, psycholinguistics]. 20 (2). Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2016_20%282%29__8 [in Ukrainian].

5. Kosyuk, O. (2012). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi : navch. posib.* [Theory of mass communication]. Luts'k: VNU im. Lesi Ukrayinky [in Ukrainian].

6. Mak-Kveyl, D. (2010). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi* [Theory of mass communication] / per. z anhl. L'viv: Litopys [in Ukrainian].

7. Mitchuk O. A. (2015). *Fenomen liberal'noho kontentu v sotsial'nykh komunikatsiyakh* [The phenomenon of liberal content in social communications]: *Extended abstract of Doctor's thesis.* Zaporizhzhya [in Ukrainian].

8. Mukhyna, Y. K. (2019). *Chelovechestvo pohruzhayut v tsyfrovuyu matrytsu.* [Humanity is immersed in the digital matrix]. *Zavtra.* 11.11. Retrieved from <https://zavtra.ru/blogs/muhina> [in Russian].

9. *Natsional'na ekonomichna stratehiya 2030* [National Economic Strategy 2030]. (2020). Retrieved from <https://nes2030.org.ua/#rec246061582> [in Ukrainian].

10. Pocheptsov, H. (2021). *Labirynty svidomosti* [Labyrinths of consciousness]. *Dzerkalo tyzhnya.* 4 lyutoho. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/tech/labirinti-svidomosti.html> [in Ukrainian].

11. Pocheptsov, H. H. (2001). *Teoriya komunikatsiyi* [Communication theory]. Kyiv: Refl-Buk Vakler [in Ukrainian].

12. Rizun, V. V. (2008). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi: pidruch. dlya stud. haluzi 0303 «zhurnalistyka ta informatsiya»* [Theory of mass communication]. Kyiv: «Prosvita». Retrieved from http://journalib.univ.kiev.ua/Teoriya_mas_com.pdf [in Ukrainian].

13. Shchotkina, K. (2020). *Yak my sproshchuyemo sebe i svit, shchob spodobatysya mashyni* [How we simplify ourselves and the world to please the car]. *Dzerkalo tyzhnya.* 6 veresnya. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/tech/pishit-kontent.html> [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті на основі аналізу результатів новітніх досліджень розкриваються питання пов'язані з проблемами та загрозами розвитку цифрових технологій в масових комунікаціях. Пропонується міждисциплінарний підхід до аналізу феномену масової комунікації та розв'язуються такі завдання: вточнюється поняття «масові комунікації», виходячи з концепції Деніса Мак-Квейла; розглядаються нові виклики та загрози впливу масових комунікацій на громадян і суспільство; показується необхідність узгодження нових реалій в розвитку масових комунікацій та початкових програм з курсів відповідних дисциплін у вищій школі. Методологія дослідження ґрунтується на стратегіях аналізу і синтезу з використанням порівняльного, історичного та критичного методів. Показується, що в Україні поняття «масова комунікація» вживається науковцями переважно в однині. Проте, сучасні процеси, пов'язані з цифровізацією та інтерактивністю комунікації, зумовили множинне тлумачення масових комунікацій. Аналіз актуальних наукових розвідок, особливо публікацій в масмедіа, засвідчує наростання загроз, негативних впливів масових комунікацій на громадян, масову свідомість і суспільство в цілому (втручання у виборчі процеси, стимуляція масових виступів, використання особистих даних, маніпулювання тощо). Масова комунікація має глобальну природу, стрімко розвивається і торкається всіх сфер суспільства, спричиняючи глибинні зміни в суспільних відношеннях, самої людини. Це потребує постійного всебічного аналізу, моніторингу, що має обумовлювати перманентну корекцію навчальних програм для підготовки майбутніх фахівців, зокрема, з інформаційної діяльності. Освітні програми, з нашого погляду, вимагають оперативної зміни акцентів, виділення загрозливих тенденцій і формування вміння у студентів критично оцінювати трансформації масових комунікацій та сприяти суспільному розвитку в напрямку досягнення суспільної злагоди і гармонії.

Ключові слова: комунікація, масова комунікація, теорія масової комунікації, соціальна комунікація, цифровізація, цифрова комунікація, інформаційне суспільство.

АННОТАЦІЯ

В статті на основі аналізу результатів новітніх досліджень розкриваються питання, пов'язані з проблемами та загрозами розвитку цифрових технологій в масових комунікаціях. Пропонується міждисциплінарний підхід до аналізу феномена масової комунікації та розглядаються наступні завдання: уточнюється поняття «масові комунікації», виходячи з концепції Деніса Мак-Квейла; розглядаються нові виклики та загрози впливу масових комунікацій на громадян та суспільство; демонструється необхідність узгодження нових реалій в розвитку масових комунікацій та навчальних програм по курсам відповідних дисциплін в вищій школі. Методологія дослідження ґрунтується на стратегіях аналізу та синтезу з використанням порівняльного, історичного та критичного методів. Демонструється, що в Україні поняття «масова комунікація» використовується вченими переважно в єдиному числі. Однак, сучасні процеси, пов'язані з цифровізацією та інтерактивністю комунікації, зумовили трактування масових комунікацій як множинного числа. Аналіз актуальних наукових досліджень, особливо публікацій в СМК, свідчить про наростання загроз, негативних впливів масових комунікацій на громадян, суспільне свідомість та суспільство в цілому (втручання в вибори, стимулювання масових виступів, використання особистих даних, маніпулювання тощо). Масова комунікація має глобальну природу, активно розвивається та торкається всіх сфер суспільства, викликаючи глибокі зміни в соціальних відносинах та самому людстві. Це потребує постійного всебічного аналізу, моніторингу, що, со

своей стороны, обуславливает перманентную коррекцию учебных программ для подготовки будущих специалистов, в частности, в сфере информационной деятельности. Образовательные программы, на наш взгляд, требуют оперативного изменения акцентов, выделения угрожающих тенденций и формирование умения студентов критически оценивать трансформации массовых коммуникаций и способствовать общественному развитию в направлении достижения общественного согласия и гармонии.

Ключевые слова: коммуникация, массовая коммуникация, теория массовой коммуникации, социальная коммуникация, цифровизация, цифровая коммуникация, информационное общество.